

Γιατί ένα τέτοιο Συμπόσιο WHY SUCH A SYMPOSIUM olympias.uoi.gr/32635 & [doi:heal.uoi.12442](https://doi.org/10.12442/heal.uoi.12442)
Ο δρόμος ως το Συμπόσιο TOWARDS THE SYMPOSIUM olympias.uoi.gr/32632 & [doi:heal.uoi.12439](https://doi.org/10.12439/heal.uoi.12439)
Πρόγραμμα PROGPA olympias.uoi.gr/32633 & [doi:heal.uoi.12440](https://doi.org/10.12440/heal.uoi.12440)
Ομιλίες ORAL PRESENTATIONS (121 βίντεο / videos) <https://www.youtube.com/@1-706/videos>
ΠΡΑΚΤΙΚΑ PROCEEDINGS olympias.uoi.gr/32634 & [doi:heal.uoi.12441](https://doi.org/10.12441/heal.uoi.12441)
Απολογισμός: Ήμουν κι εγώ εκεί! REPORT: I WAS THERE! olympias.uoi.gr/33342 & [doi:heal.uoi.13058](https://doi.org/10.13058/heal.uoi.13058)
Παρόν άρθρο THIS PAPER olympias.uoi.gr/33252 & [doi:heal.uoi.13007](https://doi.org/10.13007/heal.uoi.13007). EN Summary follows

Το δικαίωμα στο θάνατο κατά τον Hans Jonas^a

Γκόλφω Μαγγίνη^b

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τομέας Φιλοσοφίας

Περίληψη

Η ερμηνευτική προσέγγιση του δικαιώματος στο θάνατο από τον γερμανοεβραίο φιλόσοφο Hans Jonas έχει ιδιαίτερη βαρύτητα για τις σύγχρονες συζητήσεις γύρω από την ευθανασία στα πεδία της βιοηθικής και της ιατρικής ηθικής. Αυτό οφείλεται στη σύνθετη σύλληψη του Jonas για τη σχέση οντολογίας και ηθικής όσον αφορά κατά πρώτον την κριτική της απόλυτης κυριαρχίας του καρτεσιανού δυϊσμού στο νεωτερικό κοσμοείδωλο με την παράλληλη ανάπτυξη μιας μονιστικής κατεύθυνσης στη φιλοσοφία της ζωής όσο και, κατά δεύτερον, την ένταξη του ιδιαίτερου αυτού δικαιώματος στην ευρύτερη οντολογική και ηθική προβληματική της σχέσης ευθύνης και ελευθερίας. Στο *Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation* (Η αρχή της ευθύνης. Μια απόπειρα ηθικής για τον τεχνολογικό πολιτισμό) – όπως και στη συλλογή μελετών *Technik, Medizin und Ethik*, που αποτελεί υπό μια έννοια τη συμπλήρωση και εφαρμογή του βιβλίου του 1979 – ο Jonas παρακινείται από μια πρωταρχική μέριμνα, που είναι η ανάγκη διάγνωσης της τωρινής ανθρώπινης συνθήκης. Η τελευταία οδηγεί στη διαπίστωση ότι η παραδοσιακή ηθική θεωρία που διέπεται από ορισμένες σταθερές, όπως

^a 29-4-2017 11:00-12:30 Συνεδρία: Σ1 Απελθέτω απ' εμού το ποτήριον τούτο. Ομιλία 4η:

[YouTube=ETIP1LMLz9w](https://www.youtube.com/watch?v=ETIP1LMLz9w) 15:00. Άρθρο: υποβολή 15-4-2017· αποδοχή 1-7-2023· κρίση από ομότεχνους (peer review): όχι· βλ. πλαίσιο στο τέλος.

Αν οι **σύνδεσμοι** στην κορυφή αυτής της σελίδας δεν λειτουργούν: > ΠΡΑΚΤΙΚΑ: σελίδα 21: υποσημείωση 6.

Πώς να **αναφέρετε** αυτό το άρθρο: Μαγγίνη Γκ. «Το δικαίωμα στο θάνατο κατά τον Hans Jonas». Στο: «Πότε Πρέπει να Πεθαίνουμε; (ΠΠΠ). Πρακτικά 1ου Διεπιστημονικού Συμποσίου, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 28-30 Απριλίου 2017. ISBN 978-960-233-288-7». Εκδόσεις Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, αποθετήριο Ολυμπιάς. 7 Απριλίου 2024. Άρθρο Σ14: σς 3. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/33252> & <http://dx.doi.org/10.26268/heal.uoi.13007>.

^b Αναπληρώτρια καθηγήτρια νεότερης και σύγχρονης φιλοσοφίας, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής & Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Έχει διδάξει και στα Πανεπιστήμια Πατρών, Αμερικανικό Κολλέγιο Ελλάδος, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Μεταπτυχιακές, διδακτορικές και μεταδιδακτορικές σπουδές στα Université de Paris IV, Université de Paris XII και State University of New York Stony Brook, αντίστοιχα. Μονογραφίες: *La justice de la pensée – La critique de la métaphysique de la subjectivité dans le différend heideggérien avec Nietzsche 1936-1946* (ΕΚΠΑ-Βιβλιοθήκη Σαρπόλου, Αθήνα 2011)· *Ο Χάμπερμας και οι νεοαριστοτελικοί. Η ηθική του διαλόγου στον Γιούργκεν Χάμπερμας και η πρόκληση του νεοαριστοτελισμού* (Αθήνα 2006)· *Για μια ερμηνευτική του τεχνικού κόσμου. Από τον Χάιντεγκερ στη σύγχρονη τεχνοεπιστήμη* (Αθήνα 2010)· *Βίος, κίνησις, καιρός, τέχνη, πόλις: φαινομενολογικές προσεγγίσεις* (Martin Heidegger, Hannah Arendt, Jan Patočka, Michel Henry) (Αθήνα 2017). Επιμέλεια: *Κράτη και πολίτες: κοινότητα, ταυτότητα, διαφορετικότητα* (Αθήνα 2016), Μάρτιν Χάιντεγκερ, *Φαινομενολογικές ερμηνείες στον Αριστοτέλη* (Αθήνα 2011)· George Steiner, *Χάιντεγκερ* (2009)· Françoise Dastur, *Ο Χάιντεγκερ και το ερώτημα του χρόνου* (2008). <https://philosophy.uoi.gr/wp-content/uploads/2022/06/maggini-gr1.pdf> (πρόσβαση 1-7-2023). gmaggini@uoi.gr.

αυτές της ευθείας ηθικής σχέσης ανθρώπου με άνθρωπο, της σταθερής και अपαράλλακτης ανθρώπινης ουσίας και του εξατομικευμένου ηθικού δρώντα, δεν είναι σε θέση πλέον να αντιμετωπίσει την προβληματικότητα της τωρινής τεχνοεπιστημονικής συνθήκης, η οποία επαναπροσδιορίζει την αντίληψή μας για τη ζωή αλλά και το σε τι συνίσταται η τεχνολογική παρέμβαση σε αυτή σε περιπτώσεις όπως αυτή των τεχνικών που σχετίζονται με την ευθανασία.

Αυτό που η ηθική της ευθύνης στον Jonas φιλοδοξεί πρωτίστως να κάνει είναι να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ κανονιστικής και εφαρμοσμένης ηθικής σε ζητήματα όπως η διατήρηση της ζωής. Υπ' αυτό το πρίσμα, σε αντίθεση με τις νεωτερικές «πραξιακές» ηθικές, όπως η καντιανή δεοντοκρατική ηθική αλλά και οι ωφελμιστικού τύπου ηθικές θεωρήσεις, η ηθική της ευθύνης καθορίζεται από μια υστέρηση, από το τι μπορώ και όχι από το τι θέλω, από την αποχή από την πράξη και όχι από την πράξη αυτή καθεαυτή.

Στην εργασία μας θα προσπαθήσουμε, κατά πρώτον, να πραγματευτούμε το δικαίωμα στο θάνατο υπό το πρίσμα της φιλοσοφικής θεώρησης του Jonas και, κατά δεύτερον, να δείξουμε τι προσφέρει η θεώρηση αυτή στις σύγχρονες θεωρητικές αντιπαραθέσεις για την ευθανασία.

Λέξεις-κλειδιά: *ευθανασία, δικαίωμα στο θάνατο, ηθική, Jonas, τι μπορώ, τι θέλω, τέλος της ζωής, θάνατος με αξιοπρέπεια, ευθανασία, πότε πρέπει να πεθαίνουμε, ΠΠΠ, γιατί πρέπει να πεθαίνουμε, ΓΠΠ.*

The right to die according to Hans Jonas^c

Golfo Maggini^d

University of Ioannina, Department of Philosophy

Summary

The hermeneutic approach to the right to die by the German-Jewish philosopher Hans Jonas has particular weight for the contemporary debates surrounding euthanasia in the fields of bioethics and medical ethics. This is due to Jonas's complex conception of the relationship between ontology and ethics in terms of firstly the critique of the absolute dominance of Cartesian dualism in the modern worldview with the parallel development of a monistic direction in the philosophy of life as well as, secondly, the inclusion of

^c 29-4-2017 11:00-12:30 Session: *S1 Let this cup pass from me*. **Speech 4:** [YouTube=ETIP1LMLz9w](https://www.youtube.com/watch?v=ETIP1LMLz9w) 15:00.

Paper: submitted 15 Apr 2017; accepted 15 Jun 2023; no peer reviewed; see box at the end.

If the **links** at the top of the first page do not work: > Top of the 1st page: PROCEEDINGS: page 22: footnote 10.

Cite this article: Maggini G. «The right to die according to Hans Jonas». In: «*When Should We Die? (WnSWD)*».

Proceedings of the 1st Interdisciplinary Symposium. University of Ioannina, Greece, April 28-30, 2017. ISBN 978-

960-233-288-7. University of Ioannina Publications, Olympias repository. April 7, 2024. Paper S14: ps 3.

<https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/33252> & <http://dx.doi.org/10.26268/heal.uoi.13007>.

^d Associate professor of modern and contemporary philosophy, Department of Philosophy, Pedagogy & Psychology, School of Philosophy, University of Ioannina, Ioannina, Greece. She has also taught at the University of Patras, the American College of Greece, the Hellenic Open University. Masters, PhD and postdoctoral studies at Université de Paris IV, Université de Paris XII and State University of New York Stony Brook, respectively.

Monographs: *La justice de la pensée – La critique de la métaphysique de la subjectivité dans le différend heideggerien avec Nietzsche 1936-1946* (National and Kapodistrian University of Athens, Saripolou Library, Athens 2011); *Habermas and the Neo-Aristotelians. The ethics of dialogue in Jürgen Habermas and the challenge of neo-Aristotelianism* (Athens 2006); *For a hermeneutic of the technical world. From Heidegger to Modern*

Technoscience (Athens 2010); *Life, Movement, Time, Art, City: Phenomenological Approaches (Martin Heidegger, Hannah Arendt, Jan Patočka, Michel Henry)* (Athens 2017). Edition: *States and Citizens: Community, Identity, Diversity* (Athens 2016), Martin Heidegger, *Phenomenological Interpretations of Aristotle* (Athens

2011); George Steiner, *Heidegger* (2009); Françoise Dastur, *Heidegger and the Question of Time* (2008).

<https://philosophy.uoi.gr/wp-content/uploads/2022/06/maggini-cv-english-september-2022.pdf> (accessed 1 July 2023). gmaggini@uoi.gr.

this particular right in the broader ontological and ethical problematic of the relationship of responsibility and freedom. In *Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation* – as in the collection of studies *Technik, Medizin und Ethik*, which in a sense complements and implements the 1979 book – Jonas is motivated by a primary concern, which is the need to diagnose the current human condition. The latter leads to the finding that the traditional moral theory governed by certain constants, such as those of the direct moral relationship of man to man, the fixed and unchanging human essence and the individualized moral actor, is no longer able to face the problematic current technoscientific condition, which redefines our perception of life but also what technological intervention in it consists of in cases such as that of techniques related to euthanasia.

What Jonas' ethics of responsibility primarily aspires to do is to bridge the gap between normative and applied ethics in matters such as the preservation of life. In this light, in contrast to modern ethics of "praxis", such as Kantian deontocratic ethics and utilitarian-type ethical considerations, the morality of responsibility is determined by a lag, by what I can and not by what I want, by the abstinence from the act and not the act itself.

In our work we will try, firstly, to deal with the right to die in the light of Jonas's philosophical view and, secondly, to show what this view offers to the contemporary theoretical debates on euthanasia.

Keywords: *euthanasia, right to die, morality, Jonas, what I can, what I want, ethics, end of life, dying with dignity, euthanasia, when should we die, WnSWD, why should we die, WySWD.*

Γκόλφο Μαγγίνη: «Για μια ηθική του μέλλοντος: Ευθύνη και ελευθερία στον Γιούργκεν Χάμπερμας και τον Χανς Γιόνας». **Προσκεκλημένη** ομιλία στο συμπόσιο «Η νύχτα της Φιλοσοφίας – Ο Βίος, Nuit de la Philosophie/Nacht der Philosophie – Bios», Goethe-Institut Athen & Institut Français de Grèce, Αθήνα, 8 Μαΐου 2015. <https://philosophy.uoi.gr/wp-content/uploads/2022/06/maggini-gr1.pdf>. **Δημοσίευση** μετά κρίση από ομότεχνους (peer review): Γκόλφο Μαγγίνη. «Για μια ηθική του μέλλοντος: ελευθερία και ευθύνη στον Γιούργκεν Χάμπερμας και τον Χανς Γιόνας». *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση* 2016, 34(98): 75-93: <https://www.frenchphilosophy.gr/wp-content/uploads/2019/05/Maggini-G.-Elutheris-euthini-ston-Habermas-ston-Jonas-1.pdf>. Πρόσβαση συνδέσμων 30-10-2023.

Golfo Maggini: "On an ethics of the future: Responsibility and freedom in Jürgen Habermas and Hans Jonas". **Invited** speech at the symposium «Nuit de la Philosophie / Nacht der Philosophie: Bios». Goethe-Institut Athen & Institut Français de Grèce, Athens, 8 May 2015: <https://philosophy.uoi.gr/wp-content/uploads/2022/06/maggini-gr1.pdf>. Peer reviewed **publication**: Golfo Maggini "On an Ethics for the Future: Freedom and Responsibility in Jürgen Habermas and Hans Jonas", *Greek Philosophical Review* 34 (2016), pp. 75-93: <https://philosophy.uoi.gr/wp-content/uploads/2022/06/maggini-cv-english-september-2022.pdf>. Retrieved from: <https://www.frenchphilosophy.gr/wp-content/uploads/2019/05/Maggini-G.-Elutheris-euthini-ston-Habermas-ston-Jonas-1.pdf>. Access of all links 30 Oct 2023.